

Received 11.01.2023	Research Article	JOTS
Accepted 19.01.2023		7/1
Published 27.01.2023		2023: 50-72

Tarihî Çeşmeler ve Niğde Tarihî Kent Merkezi Çeşmeleri Üzerine Bir Araştırma

A Research on Historical Fountains and Niğde Historical City Center Fountains

Filiz ÇETİNKAYA KARAFAKI*

Ankara University (Ankara/Turkey)

E-mail: filizcetinkaya@gmail.com

Throughout history, water has been one of the most valued resources for human beings, both as a source of life and with its visual beauty. All past societies gave great importance to water and developed different water structures such as wells, fountains and public fountains for its use. Among these structures, urban fountains are very important urban equipment because of their relationship with living spaces and the places where social communication takes place. The city of Niğde is an Anatolian city that has been under the domination of many great states from the Hittite to Rome, from the Anatolian Seljuk to the Ottoman Empire. These states have shown their influence on the traditional urban fabric as well as in the cultural life. There are many historical fountains from various periods in the city center of Niğde. The aim of this study; to emphasize the value of historical fountains for urban culture and to reveal how important it is to protect these fountains. The study also aimed to reveal the physical characteristics and cultural values of Niğde fountains from different periods. In this study, the typological features of the historical fountains in the city center of Niğde were revealed by quantitative measurement methods and a typological classification was made for these fountains. As a result of the study, the typological features of historical fountains were brought to the literature and the importance of these fountains for the city of Niğde, which is not very rich in terms of water resources, was emphasized.

Key Words: historical fountains, historical cities, Niğde fountains, Niğde historical city center.

---

* ORCID ID: 0000-0001-6710-4224.

1. Giriş

Canlı hayatın devamlılığı için su vazgeçilemez bir kaynaktır. Yokluğunun göç sebebi olduğu, uğrunda birçok savaşın yapıldığı su, teknolojinin henüz günümüzdeki kadar gelişmediği dönemlerde kaynağında inşa edilmiş ya da suyun taştan, topraktan veya ahşaptan yapılmış su yollarıyla getirildiği çeşmelerle halka ulaştırılmıştır. Geçmişte büyük bir öneme sahip olan çeşmeler özellikle Anadolu kentlerinde sıklıkla kullanılmışlardır. Ancak günümüze bu çeşmelerden pek azı kalabilmiştir. Bu durumun en büyük sebebi doğal ve kültürel değeri olan bu çeşmelerin korunmasındaki yetersizliklerdir. Elbette hızlı kentleşme hareketleri ile doğal ve kültürel değerlerin neredeyse tükendiği günümüz dünyasında tarihi ve kültürel değerleri ve özellikleri yalnızca fiziksel olarak korumanın yeterli olduğu söylenemez. Çünkü fiziksel koruma ancak kültürel, ekonomik ve ekolojik denge gözetilerek yapılırsa anlamlıdır (Kaptanoğlu & Mıhçıoğlu Bilgi, 2019: 296).

Dünya üzerinde yaşamış kültürlerin mekânsal yansımaları arasında en değerli olanlarından bir tanesi kentsel doku içinde bulunan korunmaya muhtaç olan tarihi alanlardır. Bu alanların korunmaları ve gelecek kültürlere aktarılabilmeleri bu kentsel dokuların orijinal özelliklerinin tarihsel belgeler ve kültürel kimlik kaynakları ile korunmasından geçer (Günay, 2010: 53).

Tarihî yapılar, kültürel birikimin en değerli parçalarından bir tanesidir (Teomete, 2010: 353). Tarihi yapıların birçoğu, yetersiz koruma, çevresel etkiler, depremler ve rüzgarlar nedeniyle zamanla tahrip olmuşlardır. Dolayısıyla günümüzde tarihi mirasın korunması, modern toplumların kültürel yaşamında temel bir sorun olarak kabul edilmektedir (Bayraktar et al., 2009: 37).

Bu bağlamda tarihi çeşmeler geçmişten bugüne buldukları kente tarihi değer katan önemli kent miraslarındandır. Tarihi çeşmelerin yapıldığı dönemde günlük hayatın birer parçası olmaları nedeniyle korunmaları oldukça önemli bir konudur.

Günümüz modern kentleri içinde büyük beton bloklar arasında kalmış tarihi çeşmelerin kent hayatı içinde tahrip olması ve hatta kaybolması oldukça kolaydır. Tarihi çeşmelerin en sık karşılaştığı tahribat sebepleri arasında doğal afetler, insan kullanımı sonucu çeşmelere verilen zararlar, çevredeki yol trafiği nedeniyle oluşan yüzeysel çatlamlar, dökülmeler, çeşmeden gelen su ve çeşme

tesisatının gömülü çelik elemanlarının aşınması sayılabilir. Ayrıca, özellikle büyük kentlerde yapılan kutlamalarda kullanılan havai fişeklerden kaynaklanan titreşimler de başka bir hasar kaynağı olarak düşünülmelidir. Günümüzde özellikle gelişmiş ülkeler tarihi belge niteliğindeki bu değerlerin korunması üzerinde titizlikle durmaktadır. Örneğin; İspanya’da Alicante şehrindeki en önemli anıtlardan bir tanesi olan Plaza de los Luceros’un merkezindeki çeşme, 19.Yüzyılın ilk yıllarında birkaç kez restore edilmiş hatta Plaza’nın altında yeraltı tren istasyonunun inşası sırasında çeşmenin zarar görmemesi için çeşme tamamen sökülmüş ve daha sonra yeniden inşa edilmiştir (Baezaa et al., 2017: 3308).

Günümüzde su kaynaklarının karşı karşıya olduğu tehlikeler giderek anlaşılmaktadır. Dünya üstünde birçok araştırmacı, politika yapıcı ve yönetici su güvenliği hakkında daha bilinçli adımlar atmakta ve su kaynaklarının korunmasının hane halkından küresel düzeydeki düzenlemelere kadar her kesimi ilgilendirdiğinin altını çizmektedir (Hoekstra et al., 2018: 1). Özellikle çeşmeleri besleyen yeraltı suları, dünyadaki tüm kentlerde kentsel alana su temini sağlaması açısından oldukça önemlidir. Ancak kentlerdeki kanalizasyon sistemleri ve kirli yüzey suları gibi kentsel faaliyetlerden kaynaklı kirleticiler bu kaynakların kirlenmesine neden olmaktadır. Günümüzde artan kentsel faaliyetler sebebiyle yeraltı suyu sistemleri kirlenmeye karşı daha da savunmasız hale gelmiştir (Afonso et al., 2016: 499).

Tarihin çok eski dönemlerinden bu yana çeşmeler kentlerde su ihtiyacını karşılamalarının yanında rekreasyonel ve sanatsal özellikleri için de kullanılmışlardır (Chanson, 1998: 17). Örneğin Yunan ve Romalı mimarlar birkaç bin yıl önce çeşmeler tasarlamış, kentsel şelaleleri ve çeşmeleri ile ünlü şehirler oluşturmuşlardır. Müslümanlar manevi bir anlam yükledikleri su bahçeleri için güçlü bir sanatsal anlayış geliştirmişlerdir. Moğollar, İran’ın fethinden sonra çeşme inşasında uzmanlaşmış, Babürler ise Keşmir’de muhteşem su bahçeleri inşa etmişlerdir. Avrupa’da ise örneğin İtalya’da Rönesans döneminde basamaklı ve çağlayan su geleneği yeniden canlandırılmıştır (örneğin, Villa d’Este, Tivoli). Benzer şekilde Fransız tasarımcılar XVII. yüzyılda kademeli su tasarımının ustaları olmuşlardır (Chanson, 1995: 18).

Farklı coğrafyalardaki çeşmelerin tasarımları farklı olsa da çeşmeler dünya üzerindeki yerleşimlerin tarihî ve mitolojik hikayelerinin bir parçasıdır. Modern su sistemleri insanların yaşam alanlarına girene dek çeşmeler temiz su kaynağı olarak kullanılmışlardır. Birçok kültürde insanlar akan suyu hayatsal faaliyetleri için kullanmak, suyun tazeliğini yaşamak, ibadet için temizlenmek gibi birçok amaçla kullanmışlardır. Hatta bazı kültürlerde dilek tutmak için çeşmelerin kullanılması tarihten bugüne çeşmelere yüklenen manevi değeri de göstermektedir. Geçmişte çeşmeler işgal altındaki şehir halkına su sağlamış ve kutsal ayinlerin bir parçası olarak insanları arındırmıştır (Juuti et al., 2015: 2314-2348).

Türkçe 'çeşme' kelimesinin karşılığı olan İngilizce *fountain* kelimesi hem doğal kaynak hem de su temini ve / veya dekoratif, sembolik amaçlarla yapılmış yapay yapı anlamına gelen Latince *fons* kelimesinden türemiştir. Yunanistan'ın güneydoğusu ve İndus Vadisi'nde erken Tunç Çağı'ndan beri çeşmelerin var olduğu bilinmektedir (Juuti et al., 2015: 2314-2348).

Türkçedeki karşılığı 'çeşme' olan kelimenin kökenine inildiği zaman Farsça'da 'göz' anlamına gelen *çeşm* den türediği kabul edilmektedir. Suyun aktığı kaynaklara, pınarlara ve gözlere *çeşm* denmektedir ve bu kelime suyun aktığı küçük su yapılarına da çeşme adının verilmesine sebep olmuştur. XIII. ve XIV. yüzyıl döneminde çeşme kelimesinden *ayn* kelimesi tercih edilmiş ve bu kelimenin kullanımı XVII. yüzyıla kadar devam etmiştir. Ayrıca, *çeşme* kelimesinin kullanımı Osmanlı Dönemi çeşme kitabelerinde *çeşme-i âb-ı zülâl*, *çeşme-i kevser*, *çeş-me-i dilküşâ* şekilde kullanılmıştır. Çeşmelerde en çok sözü edilen terim *lüle*'dir. *Lüle*, su ölçülerinden birinin adıdır. Ayrıca çeşme, musluk ve emsaline takılan küçük boruya da *lüle* denir (Yurttaş & Özkan, 2002: 14).

Tarihte suyun şehirlere, kasabalara ve köylere içme suyu ve temizlenme suyu olarak gelmesi için pınarlara veya su kemerlerine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Çeşmeler de dahil olmak üzere gelişmiş yöntemler ilk olarak Minoslular tarafından Avrupa'nın ilk ileri uygarlığının merkezi olan Girit'te geliştirilmiştir (Mays et al., 2007; Juuti et al., 2015: 2314-2348). Daha sonra Mikenliler, Etrüskler, Klasik ve Helenistik Yunanlılar, Romalılar, Venedikliler ve Osmanlılar tarafından geliştirilmiş ve diğer Avrupa ve Akdeniz bölgelerine ihraç edilmiştir (Angelakis & Spyridakis, 2013; Juuti et al., 2015: 2314-2348).

Çeşmeler, içme suyu kaynağı olmanın yanı sıra, çeşitli bölgelerde kent estetiği için de kullanılmıştır. Helenistik ve Roma döneminde çeşmelerin hayvanların veya kahramanların bronz veya taş maskeleriyle süslenmiş olduğu görülmektedir. Çeşmelerin halk için ne kadar önemli olduğu çeşmeyi yaptıranın yüceltilmesi için çeşmeye süslemeler eklenmesinden anlaşılmaktadır. Örneğin XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Roma’da barok üslupta yapılmış birçok çeşmeye çeşmeleri inşa ettiren papaları yücelten tasarımlar eklenmiştir (Quest, 2006; Juuti et al., 2015: 2314-2348). Benzer şekilde Anadolu Selçuklu Dönemi çeşmeleri ve Osmanlı Dönemi çeşmelerinde de çeşme künyelerinin yapıldığı ve üzerine çeşmeyi kimin yaptırdığının yazıldığı görülmektedir. Bu dönem çeşmelerinin birçoğunun üzerine çeşmeyi yaptıran ve ailesi için duaların ve güzel sözlerin yazıldığı görülmektedir.

İslam dininde su kutsal kabul edilmektedir ve suyun Tanrı’nın bir hediyesi olduğu kabul edilmektedir. İslam dininin ibadet yerleri olan camilerde ibadet edenlerin camiye girmeden önce temizlenebilecekleri, abdest alabilecekleri çeşmeler bulunmaktadır. Su, İslam dininin bir parçasıdır. İslamiyet’in kutsal kitabı Kuran-ı Kerim’e göre bedenın temizlenmesi ruhun temizlenmesini sembolize etmektedir (Kanetaki et al., 2004; Juuti et al., 2015: 2314-2348). Bu sebeple her caminin bir çeşme ile ilişkisi bulunduğu gibi hamamlar da özellikle Osmanlı Devleti döneminde sıklıkla kullanılan temizlenme mekanlarıdır.

Kent merkezlerinde bulunan çeşmeler kentin donatı elemanlarındanır. Çeşmeler bulunduğu kentin kültürel özelliklerine göre çeşitlenirler. Çeşmeler kent kimliğinin oluşması bakımından önemli olduğu kadar kentte yaşayan insanların hayatını kolaylaştırması bakımından da önemlidirler (Bulut & Atabeyoğlu, 2007: 2432). Bu açıdan koruma altına alınmaları ve tarihi miras olarak gelecek nesillere bırakılmaları çok önemlidir. Çünkü tarihi kentlerin geçmişten gelen yaşam birikimlerini gösteren kültürel mozaikler olan tarihi eserler yok olmaya başlarsa kentlerin tarihî kimlikleri olumsuz etkilenir. Bu tarihi kentlerin geçmiş ile bugün arasında köprü görevi gören bu eserlerin değerlerini ortaya koymak ve geleceğe aktarmak şehrin tarihi kimliği açısından oldukça önemlidir (Özdemir et al., 2008: 293).

Çeşmeler kent halkının su ihtiyacını karşılamak dışında kent kültürünü de zenginleştiren öğelerdir. Özellikle İslam dini inancı gereği insanlara su

götürmenin sevap kaynağı olması çeşme yapımını toplumun farklı kademelerinden insanların sahiplenmesine ve farklı çeşitlerde çeşmelerin inşa edilmesine sebep olmuştur. Özellikle abdest alınarak camiye girilmesi gerekliliğinden ötürü cami ile ilişkili çeşme yapılarına çok sık rastlanır. Çeşmeler halk arasında sokak çeşmesi, meydan çeşmesi, pazar çeşmesi, cami çeşmesi, çarşı çeşmesi, medrese çeşmesi gibi adlandırıldıkları gibi ilgili yerin adıyla (cami adı, meydan adı vb.) veya yaptıran şahsın veya ailenin adı veya lakabı ile de adlandırılırlar. Çeşmeler kent meydanlarında, sokaklarda, kentler arası yollarda olduğu gibi çayırliklarda tarla çalışanları, çobanlar ve hayvanların kullanması için de yapılmışlardır.

Su kaynağının yerleşmeye yakın olması halinde kaynağa inşa edilen çeşmeler olduğu gibi kaynağa uzak olunması halinde su toplama havuzlarıyla ya da kaynaktan gelen su kanalları yardımıyla inşa edilen çeşmeler de bulunmaktadır.

1.1. Niğde Kenti

Antik adı *Nahita* olan Niğde Orta Anadolu ile Güney Anadolu arasında geçiş güzergahı üzerinde bulunmaktadır. Kaletepe Obsidyen atölyelerinde yapılan araştırmalardan elde edilen bilgilere göre bölgenin kullanımı M.Ö. 600 bin yıl öncesine kadar gitmektedir. Bölgedeki kazılardan elde edilenlere göre bölge M.Ö. 1800'den itibaren 1000 yıl süre ile Hititler'in hâkimiyeti altında bulunmuştur. M.Ö. 710' da Asurlular bölgede Hitit hakimiyetine son vermiş ve bölge önce Asur hakimiyetine daha sonra da Frig hakimiyetine girmiştir. Bölgeyi M.Ö. 17 yılında Roma İmparatorluğu ele geçirmiştir. Bu tarihe kadar Medler, Persler, Helenistik Kapadokya Krallığı ve Bergama Krallığı bölge üzerinde varlığını sürdürmüştür. M.S. 395 yılında ikiye bölünen Roma İmparatorluğu topraklarında Niğde bölgesi, Doğu Roma (Bizans) toprakları içinde kalmıştır. Türkler 1071 yılında Anadolu'ya gelinceye dek Bizans hakimiyetinde kalan bölge daha sonra Selçuklu Devleti hakimiyetinde 1308 yılına dek gelmiştir. 1470 yılından sonra ise Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki egemenliği altına giren bölge Cumhuriyet dönemine kadar gelmiştir (Koç et al., 2008: 10; Karafakı, 2015: 39).

Bölgede hakimiyet süren her medeniyetin kentin şekillenmesi üzerinde etkisi olsa da Niğde'nin şehir olarak gelişmesi Anadolu Selçuklu Devleti zamanında başlar (Özkarcı, 2007: 97). Sonrasında Osmanlı hakimiyeti altında kent Osmanlı kenti özelliklerine göre şekillenir. Sayılan medeniyetler arasında Roma, Anadolu Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlı Devleti dönemlerine ait oldukları bilinen pek çok sivil ve dini yapı bulunmaktadır.

Son olarak 2016'da basılan Niğde Kültür Envanteri, Niğde merkezde bulunan 1 adet kale, 30 adet cami ve mescit, 12 adet türbe, 1 adet medrese, 29 adet kilise ve şapel, 1 adet bedesten, 3 adet han, 5 adet tarihi hamam, 63 adet tarihi nitelikte konut, 20 adet tarihi nitelikte bağ evi, 17 adet tarihi çeşme, 2 adet tarihi köprü, 1 adet tarihi saat kulesi, 1 adet Roma sütunu, 1 adet tarihi su değirmeni ve 1 adet tarihi çamaşırhane (Fesleğen Çamaşırhanesi) bulunduğunu belirtmektedir. Bu yapılar 1970 ve 2016 yılları arasında tescillenmiştir (Açıkgöz et al., 2016: 5-11).

Niğde kentinde sayılan pek çok tarihi eserin mevcudiyeti kentin ipek yolu ve kral yolu üzerinde olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle kentin ticaret yolları üzerinde olması han, bedesten gibi konaklama yapılarının, farklı dini yapıların, ticari yapıların, hamam ve çeşmeler gibi sosyal yapıların inşa edilmesine sebep olmuştur.

Bu yapılardan çeşmeler Niğde kenti kültürü açısından oldukça önemli bir yer teşkil eder. Niğde kenti merkezinde bulunan toplam 17 adet tescilli çeşme vardır (Açıkgöz et al., 2016: 9). Çalışma kapsamında Niğde merkezde bulunan ve 1978-2005 tarihleri arasında tescilli yapılan 11 adet çeşmeye ulaşılarak incelemeleri yapılmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyalini Niğde kent merkezinde bulunan tarihi çeşmeler oluşturmaktadır. Niğde kentinin tarihinde önemli bir yeri olan çeşmelerin tarihi ve kültürel değerler olarak önemini vurgulamayı amaçlayan bu çalışmada araştırmanın temel konusunu oluşturan tarihi çeşmeler hakkında yapılmış olan yurt içi ve yurt dışı kaynaklar incelenmiştir. Bu amaçla çalışmanın gerçekleştirilmesi için, 1. Niğde kent merkezinde bulunan tarihi çeşmelerin fotoğraflarından ve görsel incelemelerinden; 2. Araştırma konusu ile ilgili

hazırlanmış literatürden ve 3. Niğde İli Kültür Envanter Kitabı'ndan yararlanılmıştır.

Çalışmada öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Sonrasında çalışmaya konu olacak çeşmeler tespit edilmiş, özellikleri ortaya konulmuş ve sonuç bölümünde çeşmeler özelliklerine göre sınıflandırılmışlardır. Sınıflandırma Niğde merkezindeki çeşmelerin kültürel ve fiziki özelliklerini anlamada kolaylık sağlayacaktır. Niğde merkezindeki çeşmelerin sınıflandırmaları aşağıdaki konu başlıklarına göre yapılmıştır:

- Konumuna Göre Çeşmeler
  - Bir Yapıya Dayalı Olan Çeşmeler
  - Bir Yapıya Dayalı Olmayan Çeşmeler
- Yapım Dönemine Göre Çeşmeler
  - Anadolu Selçuklu Dönemi
  - Osmanlı Dönemi
  - Kemer Durumuna Göre Çeşmeler
    - Sivri Kemerli Çeşmeler
    - Yuvarlak Kemerli Çeşmeler
- Çatı Durumuna Göre Çeşmeler
  - Kırma Çatılı Çeşmeler
  - Düz Çatılı Çeşmeler
- Bugünkü Durumuna Göre Çeşmeler
  - Kullanılabilen Çeşmeler
  - Kullanılmayan Çeşmeler

3. Bulgular

Niğde merkezindeki çeşmelerin birçoğu Osmanlı Dönemi'ne ait olsa da kentte Selçuklu Dönemi'nde yapılan çeşme yapısı da bulunmaktadır. Çalışmaya konu olan Niğde çeşmeleri genel olarak kemerli, kaynağından uzakta, su yolları ve havuzlarla beslenen, suyun bir yalağa aktığı ve bazısında çeşme kitabesinin bulunduğu çeşmelerdir.

3.1. Hatıroğlu eşmesi

eşme Selçuklu Dönemi yapısıdır. Niğde'nin ilk yerleşim yeri Alaaddin Tepesi'nde bulunmaktadır. Çeşmenin ölçüleri 1,26 x 3,75 x 4,54 m'dir. Çeşmenin Alaaddin Cami'nin karşısında bulunması cami eşmesi olarak da kullanılmasını sağlamıştır.

Çeşmenin bir kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabeye göre çeşmenin 1267 (H. 666) yılında, III. Gıyasettin Keyhüsrev döneminde Hatıroğlu Şerafettin Mesud tarafından yaptırıldığı yazmaktadır (Gürer, 2011: 371). eşme yaptıranın adıyla anılmaktadır. eşme 13.01.1978 yılında tescillenmiştir ve bugün Niğde Belediyesi sorumluluğu altındadır (Açıkgöz et al., 2016: 264).

eşme dikdörtgen bir plan üzerine oturur. eşme genel itibariyle yapıldığı dönemin özelliklerini korumaktadır. eşme yöreye özgü trakit taşından örülmüştür. eşme nişi derin değildir. eşme nişine yuvarlak kemer formu verilmiştir. Kemerin içinde beyaz mermere yazılmış bir kitabe bulunmaktadır. eşme düz çatılıdır ve ince yonu taş örme duvarla yapılmıştır. eşme üst bitiminde taş korniş kullanılmıştır.

Çeşmenin yokuş başında olması çeşmeye bir su kuyusunun yapılmasını zorunlu kılmıştır. Çapı 50 cm ve derinliği 83-84 m olan bu kuyuya inmek için kayadan oyma merdivenlerin yapıldığı, kullanıldığı dönemde kuyu ağızına güneş ışınlarını içeriye yansıtacak bir ayna yerleştirildiği ve kuyu temizlemesinin bu ışıkla yapıldığı bilinmektedir (Gürer, 2011: 371). Çeşmenin yokuş başında olmasından dolayı eğimli inşa edilmesi gerekmiştir. Çeşmede kullanılan su serbest olarak sokağa akmaktadır (Şekil 1).

İncelenen alan içinde Selçuklu dönemine ait başka çeşmeye rastlanmamıştır. Bunun sebebi olarak kentin Selçuklu dönemindeki nüfusunun azlığı gösterilebilir. Çünkü Rahmaniye Mescidi, Alaaddin Cami ve Sungurbey Cami dikkate alındığında Selçuklular dönemindeki Niğde'nin yaklaşık nüfusunun 4000-4500 arasında olduğu düşünölmektedir (Akşit, 2004: 1).

Şekil 1. Hatiroğlu Çeşmesi (Orijinal, 2016)

3.2. Sır Ali Çeşmesi

Çeşme Osmanlı Dönemi yapısıdır. Niğde'nin Sır Ali Mahallesi'nde Adige Sokak'ta bulunmaktadır. Çeşmenin Sır Ali Cami'nin köşesinde olması cami çeşmesi olarak da kullanıldığını göstermektedir. Çeşmenin ölçüleri 2,78 x 3,80 x 6,10 m'dir.

Çeşme dikdörtgen bir plan üzerine oturmaktadır. Eğimli bir zemine inşa edilmiş çeşme yol kotundan yaklaşık 60 cm yüksektedir. Çeşmede ana niş derin ve sivri kemerlidir. Çeşmenin ana nişi içinde lüleleri vurgulayan iki adet sivri kemerli yüzeysel niş kullanılmıştır. Çeşme kırık çatılıdır. Alınların çatı ile birleşimi taş kornişle yapılmıştır. Çeşme üzerinde çok fazla süsleme yoktur ancak ana niş etrafında profilli silme ve niş içinde kuzey duvarında inşa kitabesi kullanılmıştır. Çeşme ortasından profille ikiye bölünmüştür ve üst kısmında sarı trakit taşı alt kısmında ise gri taş kullanılmıştır. Çeşmenin iki farklı taş rengi ile yapılması çeşmeye zenginlik katmıştır. Taşlar arasında kullanılan beyaz derz, taşları vurgulayan diğer bir unsur olmuştur. Çeşme incelenen diğer çeşmelere göre daha bakımlı durumdadır. Kullanılan taş çeşitliliği, derz vurgusu ve az hasarlı oluşu çeşmenin bir bakım geçirdiğini göstermektedir. Çeşmenin hiçbir yapıya bağlı olmaması ve ölçülerinin nispeten büyüklüğü sebebiyle görsel algısı oldukça yüksektir. Ancak çeşme önünde kullanılan kilitli parke, doğal taş kullanılarak yapılmış çeşmenin tarihi görüntüsünü zedelemektedir (Şekil 2).

Çeşme H. 1124 H (1712) tarihinde onarılmıştır. Çeşmenin aynı yerde bulunan eski bir çeşmenin yerine inşası da muhtemeldir. Çeşmenin demir lüleleri iptal edilmiş, çeşme bir dönem musluk takılarak kullanılmıştır ancak çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşme 15.12.1979 ve 31.07.1993 tarihlerinde tescil edilmiştir (Gürer, 2011: 376). Çeşme 2015 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir (Açıkgöz et al., 2016: 267).

Şekil 2. Sır Ali Çeşmesi (Orijinal, 2016)

3.3. Paşa Çeşmesi

Çeşmenin Paşa Cami külliyesinin yapımını başlatan Murat Paşa'nın torunu Vali Abdul Gafur Paşa tarafından 1710 yılında yaptırıldığı düşünülmektedir. Gürer, (2011: 376), çeşmeyi yaptıran ailenin tarihçesi incelendiğinde bu tarihe kadar kasaba halkının Efendibey Mahallesi'nde bir çeşmeden su aldıklarını, bu suyun toprak altından künklerle kaleye kadar aktarıldığını belirtmektedir. Güler (2011: 376), ayrıca suyun lezzetsiz ve sağlığa zararlı olduğunu, Gafur Paşa'nın Niğde'ye iki saat mesafede bulunan membaa çeşme suyunu getirerek, şehre taksim ettiğini ve şehri susuzluktan kurtardığını belirtmektedir.

Çeşmenin Paşa Cami duvarına bitişik olması cami çeşmesi olarak kullanıldığını göstermektedir. Çeşmenin ölçüleri; 8,87 x 3,70 x 4,62 m'dir. Çeşme sarı ince yonu trakit taşından örülmüştür. Çeşme sivri kemerli ana niş içinde yer alan iki adet yüzeysel küçük nişden oluşur. Bu küçük nişlerin içinde 2 adet lüle bulunmaktadır. Çeşme düz çatılıdır. Çatı bitiş kornişleri ile hareketlendirilmiştir.

Çeşmenin 1909 yılında seyyah Bell tarafından çekilen resminde (Şekil 3) yol ile aynı kotta olduğu görülmektedir (Gürer, 2011: 376). Ancak günümüzde çeşmeye 7 basamak ile çıkılmaktadır (Şekil 4). Çeşme yol kotundan yaklaşık 130 cm yüksektedir. Çeşmenin bir kitabesi vardır. Çeşme kemerinin tepe noktasında ise daha sonra yapıştırılmış bir topuz bulunmaktadır. Topuz beyaz renkte mermerden yapılmıştır. Çeşme ana nişinin her iki yanında çeşme dua kitabeleri yer alır. Çeşme nişinin sağ ve sol ayağında bir sıra taştan yapılmış, oturma amaçlı çıkma mevcuttur. Çeşmeden akan sular için bir yalak mevcut değildir. Çeşme diğer çeşmelere göre az hasar almıştır ve günümüzde kullanılmaktadır.

Şekil 3. Paşa Çeşmesi 1909 (Gürer, 2011: 376)

Şekil 4. Paşa Çeşmesi (Orijinal, 2016)

3.4. Cullaz Çeşmesi

Çeşme Osmanlı Dönemi yapısıdır. Niğde'nin Sungurbey Mahallesi'nde Cullaz Sokak ve Üçler Sokak'ın birleştiği köşededir. Çeşmenin tek eyvanı vardır. Çeşmenin Cullaz Mescidi'nin karşısında bulunması çeşmenin aynı zamanda mescide de hizmet ettiğini göstermektedir.

Çeşme mimari özellik olarak beşik tonoz olarak inşa edilmiştir ve çatı detayı kırık çatı şeklindedir. Çeşme yol ile aynı kottadır. Çeşmede yöreye özgü sarı trakit taşı kullanılmıştır. Çeşme ana duvarında bulunan sivri kemerli nişin içinde iki adet lüle bulunmaktaysa da daha sonra bu lülelerin yerine musluk takılmıştır. Ancak günümüzde çeşme kullanılmamaktadır. Çeşmenin ana duvarında beyaz mermere yazılmış bir kitabesi ve güney duvarında bir çörten çıkışı vardır. Çeşmenin köşesindeki elektrik direği çeşmenin görsel etkisini bozmaktadır (Şekil 5).

Çeşme 1756 yılında inşa edilmiştir. 13.01.1978 ve 31.07.1993 yıllarında ise tescili yapılmıştır. Çeşme Kültür Bakanlığı tarafından yapılan sokak sağlıklılaştırma çalışmalarında onarımdan geçmiştir (Açıkgöz et al., 2016: 273).

Şekil 5. Cullaz Çeşmesi (Açıkgöz vd., 2016: 273).

3.5. Dört Ayak Çeşmesi

Çeşme Niğde merkezindeki Yenice Mahallesi'nde bulunmaktadır ve Osmanlı Dönemi eserlerindedir. Çeşme hem mahalleye hem de Dörtayak camisine hizmet etmek için inşa edilmiştir. Çeşme cami eyvanının batısındaki sivri kemerin altına inşa edilmiştir. Ayrıca sarı trakit taşından yapılmış, dikdörtgen planlı bir çeşmedir. Çeşme sivri kemerlidir ve iki ayak üzerine

oturmuştur. Zamanla yol kotunun yükselmesiyle çeşme yol kotunun altında kalmıştır. Bu yüzden çeşmeye 1 basamak ile inilir. Çeşme tek lülelidir. Lülenin sağında ve solunda maşrapa, mum vb. koymak için iki adet niş yapılmıştır. Çeşme ana duvarında beyaz mermere işlenmiş dua ve inşa kitabesi bulunmaktadır. Çeşme iyi durumda olsa da kullanılmamaktadır (Şekil 6).

Çeşme kitabesine göre yapılış tarihi 1765 yılıdır, çeşmeyi Ebubekir Ağa yaptırmıştır (Gürer, 2011: 376).

Şekil 6. Dört Ayak Çeşmesi (Orijinal, 2016)

3.6. Nalbantlar Çeşmesi

Çeşme Niğde merkezinde Eskisaray Mahallesi'nde bulunmaktadır. Çeşme ölçüleri; 30,3 x 0,80 x 4,09 m'dir. Osmanlı Dönemi eserlerindedir.

Çeşme 1758 yılında bölgede bulunan çarşı alanı içine yapılmıştır. Çarşıdan kalan tek yapıdır. Çeşmenin 100 m arkasında Rum Kilisesi bulunmaktadır (Gürer, 2011: 378).

Çeşme dikdörtgen planlıdır. Çeşme cephesi düzdür. Cephede malzeme farklılığıyla yapılmış, yüzeysel bir kemer bulunmaktadır. Kemer ortasından yatay silme ile ikiye bölünmüştür. Alt kısmında bulunan tekne günümüzde kullanılan yol içine gömülüdür. Ancak yapım döneminde yol ile aynı kotta olduğu düşünülmektedir. Sağında ve solunda iki adet suluk nişi bulunur. Bu nişler yuvarlak kemerlerin üzerinde bulunan barok tarzı süslemelerle son bulur.

Ortada bulunan kemerde lüle bulunmaktadır. Lülenin etrafı çelenk motifi ile süslüdür. Bu kemerin üst kısmı barok tarzı kıvrık dallarla süslenmiştir.

Çeşme merkezinde, lülenin üstünde dua kitabesi ve inşa kitabesi bulunur. Her ikisi de beyaz mermere işlenmiştir. Dua kitabesindeki dua tam çelenk içine alınarak vurgulanmıştır ve içinde 'Allah' yazısı bulunmaktadır. Hemen altındaki inşa kitabesinin ise köşelerinde lale, orta, alt, üst ve yanlarında ise dal motifleri bulunmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Nalbantlar Çeşmesi (Orijinal, 2016)

3.7. Mühürdar Çeşmesi

Çeşme Niğde merkezinde Yenice Mahallesi'nde Eroğlu Sokak'ta bulunmaktadır. Çeşme Osmanlı Dönemi eseridir.

Çeşme sivri kemerli, nişli ve düz çatılıdır. Sivri kemer sarı ve siyah taşın beraber kullanılmasıyla yapılmıştır. Cepheler profilli silme korniş ile sonlandırılmıştır. Ancak bu kornişler oldukça hasar almış ve eksilmiş durumdadır. Sade bir üslupla yapılan çeşme cephesinde tek hareket bu kornişler ve kemerde kullanılan farklı taş renkleridir. Çeşmede günümüzde görülen bir kitabe yoktur. Ancak çeşme ana duvarında, lüle üstünde iki adet taşın eksikliği dikkat çekmektedir. Bu boşluklar çeşmenin inşa edildiği dönemde buralarda dua ve inşa kitabelerinin olduğunu düşündürmektedir. Çeşme önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesiyle yol kotunun altında kalmıştır (Şekil 8).

Açıkgöz et al. (2016: 266) çeşmenin 1822-1823 yıllarında Seyyit Hafız Ağa tarafından yaptırıldığını, 15.12.1979 ve 31.07.1993 yıllarında tescil edildiğini ve çeşmenin dönem dönem onarıma girerek kısmen ilk yapım özelliklerini muhafaza ettiğini belirtmektedir.

Şekil 8. Mühürdar Çeşmesi (Orijinal, 2016)

3.8. Şah Mescidi Çeşmesi

Niğde merkezinde Çayır Mahallesi Ak Minare Camii Sokak'ta bulunan çeşmenin cephe ölçüleri; 4,21 x 3,22'dir.

Çeşme kesme taşların örülmesiyle oluşturulmuştur. Sivri kemerli olan çeşmenin çatısı düzdür. Kemer çeşmeyi yatay olarak kesen taş kesme profil sebebiyle bir kaide üzerine oturtulmuş hissi verir. Çeşmenin tek lülesi vardır. Lülenin sağında ve solunda kap, maşrapa, mum koymak için yapılmış iki küçük niş bulunmaktadır. Çeşmenin sade bir görünümü vardır. Kemer taşları, iki küçük niş, yatay profil ve korniş çeşmeye hareket katan unsurlardır. Çeşme yol ile aynı kottadır. Suyun aktığı yerde küçük bir yalak mevcuttur. Çeşme bir bahçenin duvarına gömülü durumdadır. Oldukça bakımsız ve korunmasız durumdadır. Çeşme günümüzde kullanılmaktadır (Şekil 9).

Çeşme Şah Mescidi'nin karşısında yer almaktadır. Mescid 1413 yılında yaptırılrsa da (<http://www.nigdedeferdarligi.gov.tr/>) çeşmenin tam olarak yapım tarihine ulaşılamamıştır.

Çeşme 31.07. 1993 yılında tescillenmiştir (Açıkgöz et al., 2016: 269).

Şekil 9. Şah Mescidi Çeşmesi (Orijinal, 2016)

3.9. Kandak Çeşmesi

Çeşme Niğde merkez Şahinali Mahallesi'nde Zaimoğlu Sokak ve Kandak Sokak'ın birleştiği köşededir. Dikdörtgen planlı çeşmenin ölçüleri; 4,05 x 1,81 x 2,27 m'dir. Çeşme düz alınlıdır, sivri kemerlidir. Kemer çeşmeyi yatay dolaşan kesme taş profil sebebiyle kaide üzerine oturtulmuş hissi verir. Çeşme ana duvarında kap, maşrapa, mum vb. koymak amacıyla iki adet niş yapılmıştır. Nişlerin üst kısmındaki taşlar kanat şeklinde yontularak çeşmeye görsel zenginlik verilmiştir. Çeşmenin günümüzdeki görünüşünden bir kısmının toprak altında kaldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple çeşmede suyun akacağı bir yalak yoktur. Çeşmede kullanılan yuvarlak ayna incelenen çeşmeler içinde çapı en geniş olanıdır. Çeşme hiçbir yapıya bağlı değildir. Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır ve oldukça bakımsızdır (Şekil 10).

Çeşmenin tescili 31.07.1193 yılında yapılmıştır (Açıkgöz et al., 2016: 270).

Şekil 10. Kandak Çeşmesi (Orijinal, 2016)

3.10. Harap Çeşme

Niğde İli merkezinde Esenbey Mahallesi Paşa Sokak'ta bulunmaktadır. Çeşmenin hiçbir yapıyla bağlantısı yoktur. Sivri kemerli, düz çatılı ve düz alınlıdır. Sade bir çeşmedir. Çeşmenin en üst sıra taşında yatay olarak kullanılmış saç örgüsü motifi işli süsleme çeşmedeki tek harekettir. Çeşmede sarı trakit taşı kullanılmıştır. Çeşmede bir adet su çıkışı vardır ve bu çıkışın altında küçük bir yalak mevcuttur. Su çıkışının solunda maşrapa, mum vb. koymak için taştan yapılmış küçük bir çıkma vardır. Çeşme çok hasarlı görünmese de günümüzde kullanılmamaktadır (Şekil 11). Çeşme Osmanlı Dönemi yapısıdır. Ancak yapım tarihi bilinmemektedir (Açıkgöz et al., 2016: 271).

Şekil 11. Harap Çeşme (Açıkgöz vd., 2016: 271)

3.11. Çerçici Çeşmesi

Çeşme Niğde İli merkezinde, Aşağı Kayabaşı Mahallesi'nde, Topçu Sokak'ta bulunmaktadır. Çeşme 31.07.1993 tarihinde tescil edilmiştir (Açıkgöz et al., 2016: 272).

Çeşme dikdörtgen tabanlıdır ve sivri kemerlidir. Kıрма çatı kullanıldığı için üçgen alınlıdır. Yapımında ince yonu taş örgü kullanılmıştır. Çeşme yöre taşı olan sarı trakit taşıyla örülmüştür ve ana duvarında, orta kısımda kitabe boşluğu bulunur. Çeşme merkezinin her iki yanında kap, mum vb. koymak için nişler bulunur.

Çeşme bir evin avlu duvarına yaslanmıştır. Çeşme yolla aynı kotta bulunsa da yokuş üstünde bulunmasından dolayı asimetrik bir cephe görüntüsü verir.

Çeşmenin her iki duvarında sivri kemerler kullanılarak açıklıklar elde edilmiştir. Böylece çeşme nişinin ışık alması sağlanmış ve çeşmeden akan veya yağış ile biriken suyun çeşme eyvanından çıkıp serbest akması mümkün olmuştur. Ayrıca bu kemerler çeşmeye hareket katmıştır. Çeşme günümüzde kullanılmamakta olup oldukça bakımsız durumdadır (Şekil 12).

Şekil 12. Çerçici Çeşmesi (Orijinal, 2016)

Sonuç

Tarih boyunca su insanlık için önemli yaşam kaynaklarının başında gelmiştir. Çeşmeler ise suyun halkla buluştuğu noktalar olarak hem suya kullanım kolaylığı sağlamış hem de halkın sosyalleştiği toplanma noktalarından biri olmuştur. Özellikle İslam toplumlarında suya ayrı bir kutsallık yüklenmiş çeşme inşası öldükten sonra da sevap işlemenin bir yolu olarak kabul edilmiştir.

Geçmiş Türk toplumlarında ve özellikle Osmanlı döneminde çeşme inşası oldukça önemlidir. Özellikle suyun konut içine verilmesi döneminden önce çeşmelerin toplumsal değeri çok yüksektir. Çeşmeler insanların ihtiyaçlarını karşıladığı, mahalle içinde, meydanda ya da cami yanında toplanmaya vesile olarak sosyalleşmenin gerçekleştiği kent donatılarıdır. Çeşme yapılarının zamanla tasarım anlayışındaki gelişmeler ile çeşitlendiği görülmektedir. Ayrıca çeşme tasarımının çeşmeyi yaptıranın sosyal statüsünü yansıtmalarının bir yolu olması sebebiyle daha gösterişli hale geldiği de görülmektedir. Birbirinden farklı

birçok tarihi kent dokusu içinde karşılaştığımız çeşmelerin sahip oldukları estetik değerleri (boyutlarındaki değişiklikler, kullanılan süslemeler, malzeme çeşitliliği vb.) ve çeşmelere yüklenen manevi anlamları ile çeşmelerin kente kültürel bir zenginlik kattığı aşikardır.

Doğal su kaynakları açısından çok zengin olmayan Niğde kent merkezi için de çeşmelerin önemi büyüktür. Tarihte bu bölgede hakimiyet sürmüş toplumların etkisinin görüldüğü çeşmelerin bulunduğu yere, çeşmenin yapıldığı döneme ve çeşmeyi yaptıran kişiye göre değişen özellikleri vardır. Bu çeşmeleri sınıflamak çeşmelerin kent fiziğine ve kent kültürüne kattıklarını anlamada kolaylık sağlayacaktır. Bu bağlamda araştırma kapsamında incelenen çeşmeler Tablo 1'deki gibi sınıflandırılabilir;

Tablo 1. Niğde Çeşmeleri Sınıflandırılması (Orijinal, 2022)

Çeşme Adı	Konumuna Göre		Yapım Dönemine Göre		Kemer Durumuna Göre		Çatı Durumuna Göre		Bugünkü Kullanım Durumuna Göre	
	Bir Yapıya Bağlı	Bir Yapıya Bağlı Değil	Selçuklu Dönemi	Osmanlı Dönemi	Yuvarlak Kemerli	Sivri Kemerli	Düz Çatı	Kırık Çatı	Kullanılıyor	Kullanılmıyor
Hatiroğlu Çeşmesi	•		•				•		•	
Sır Ali Çeşmesi	•			•		•		•	•	
Paşa Çeşmesi		•		•		•		•	•	
Cullaz Çeşmesi		•		•		•	•		•	
Dört Ayak Çeşmesi	•			•		•			•	
Nalbantlar Çeşmesi		•		•	•					•
Mühürdar Çeşmesi		•		•		•				•
Şah Mescidi Çeşmesi	•			Bilinmiyor		•			•	
Kandak Çeşmesi	•			Bilinmiyor		•				•
Harap Çeşme		•		•		•				•
Çerçici Çeşmesi		•		Bilinmiyor		•		•		•

Sonuç olarak, Niğde merkezde çalışmaya konu olan çeşmelerden sadece Hatiroğlu Çeşmesi'nin Selçuklular Dönemi'nden günümüze kaldığı, diğerlerinin Osmanlı Dönemi çeşmelerinden olduğu tespit edilmiştir. Çeşmelerin genelinde derin niş kullanıldığı görülmüştür. Bunun sebebi olarak kurak iklim bölgesi içinde yer alan kentte çeşmeyi kullanan kişinin yaz aylarında güneşten, kış aylarında yağıştan ve rüzgârdan korunması gösterilebilir.

Çeşmelerin genelinde sivri kemer kullanılmıştır, bu kullanım Osmanlı Dönemi mimarisini yansıtan bir özelliktir. Çeşmeler sade görünümlüdür. Sadece nişi oluşturan kemerin kattığı hareketle ve taş üstünde kullanılan basit motiflerle yetinilmiştir. Çeşmelerde lüle kenarlarında bulunan nişler maşrapa, kap, mum vb. koymak için yapılmış işlevsel unsurlardır. İncelenen Niğde çeşmelerinin genelinde tek lüle bulunmaktadır. Bunun sebebi olarak o günün nüfus yoğunluğuna tek lülenin yetiyor olması ve su kaynağının kapasitesi gösterilebilir. Günümüzde birçok çeşmenin lüle orijinalliği bozulmuştur. Bazı çeşmelerde sadece lüle deliği bulunmaktadır.

Özkarcı'da (2007: 97), çalışma kapsamında incelenen Hatıroğlu Çeşmesi, Paşa Çeşmesi, Sır Ali Çeşmesi, Cullaz Çeşmesi, Nalbantlar Çeşmesi ve Mühürdar Çeşmesi'nde geçmişte su depolarının bulunduğu ancak zamanla bu depoların yıkıldığı belirtilmektedir.

Çeşmelerin genelinin cami veya mescid ile ilişkilendirildiği diğerlerinin ise çarşı, köşe başı gibi uğrak yerlerde konumlandırıldığı görülmektedir.

Niğde çeşmeleri tarihi kent dokusu içinde önemli bir yere sahiptir. Ancak günümüzde birçoğunun gerektiği şekilde korunmadığı görülmektedir. Kent kültürü açısından büyük öneme sahip çeşmelerin sadece ilgili birimlerce değil halk tarafından da korunması çok önemlidir. Bu nedenle Niğde halkının tarihi çeşmelerin korunması hakkında bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Çeşmelerin günümüzde aktif olarak kullanılması tarihin yaşatılması açısından çok önemlidir. Bu amaçla kaynağı kuruyan ya da kullanılmayan çeşmelerin de şehir şebeke suyuna bağlanarak işler hale getirilmesi faydalı olacaktır. Bu durumda kullanılan çeşmelerin bakımı yapılacak, halk kullandığı çeşmeyi daha özenli koruyacaktır.

Kentte insanları birbirine bağlayan unsurlardan biri kentte yaşayan insanların birçoğunun ortak bir geçmişe sahip olmasıdır. Bu nedenle kentte bulunan tarihi değerlerin halk üzerindeki etkisi büyüktür. Niğde tarihi çeşmelerinin de restore edilerek Niğde'nin simgesi haline getirilmesi yerli halkın tarihini tanıması, kentte geçmiş kültürün yaşatılması ve bu kültürün gelecek nesillere bırakılması açısından oldukça önemli bir rol oynayacaktır.

Kaynakça

Açıkgöz, F. et al. (2016). *Niğde Kültür Envanteri I*. Niğde: Salmat Basın Yayıncılık Ambalaj Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Afonso MJ. et al. (2016). Environmental Groundwater Vulnerability Assessment in Urban Water Mines (Porto, NW Portugal). *Water*, 8(499), 1-23.

Akşit, A. (2004). Niğde'nin Selçuklular Devrindeki Nüfusuna Dair. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23(36), 1-5.

Angelakis, A. N. & Spyridakis, S. V. (2013). Major Urban Water and Wastewater Systems in Minoan Crete, Hellas. *Water Sci. Technol. Water Supply*, 13, 564-573.

Baezaa, J. et al. (2017). Dynamic Evaluation of a Historic Fountain under Blast Loading, Science Direct. *Procedia Engineering*, 199, 3308-3313.

Bayraktar, A. et al. (2009). Modal Parameter Identification of Hagia Sophia Bell-Tower via Ambient Vibration Test. *J. Nondestruct Eval*, 28, 37-47.

Bulut, Y. & Atabeyoğlu, Ö. (2007). Fountains as Urban Furniture in Historical Urban Structure and Usage Culture: Erzurum City Case. *Building and Environment*, 42(6), 2432-2438.

Chanson, H. (1998). Le développement historique des cascades et fontaines en gradins. *La Houille Blanche*, 7(8), 76-84.

Günay, Z. (2010). *Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli*. İstanbul Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı. İstanbul. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Gürer, Ö. L. (2011). *Niğde Kapadokya'nın Başkenti I*. İstanbul: Maya Basın Yayın.

Hoekstra, A. Y. et al. (2018). Urban Water Security: A Review. *Environmental Research Letters*, 13(5), 1-14.

Juuti P. S. et al. (2015). Short Global History of Fountains. *Water*, 7(5), 2314-2348.

Kanetaki, E. (2004). *Ottoman Baths in the Greek Territory*; Technical Chamber of Greece. Athens, Greece.

Kaptanoğlu, İ. Z. & Mihçioğlu, B. E. (2019). Conservation of Historic Sarıyer District in Istanbul: Improving the Sustainability and Energy Efficiency of a Bosphorus Village. *Megaron*, 14(2), 296-307.

Karafakı-Çetinkaya, F. (2015). Tarihî Coğrafya Çalışmaları Kapsamında Niğde Kenti Şekillenışı Üzerine Bir Araştırma. *Journal of World of Turks*, 7(3), 159-173.

Koç, M. Ö. et al. (2008). *Niğde Onbin Yıllık Hatıra I*. Bursa: Özüaydın A.Ş.

Mays, L. W. et al. (2007). A Brief History of Urban Water Supply in Antiquity. *Water Sci. Technol. Water Supply*, 7, 1-12.

Ouest, S. (2006). *Histoire des Jardins*. Bordeaux: Librairie Mollat.

Özdemir, İ. M. et al. (2008). The Elements of Forming Traditional Turkish Cities: Examination of Houses And Streets in Historical City of Erzurum. *Building and Environment*, 43, 963-982.

Özkarcı, M. (2007). Niğde. In *İslam Ansiklopedisi* 33 (s. 33-97). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

Teomete, E. & Aktaş, E. (2010). Structural Analyses and Assessment of Historical Kamanlı Mosque in Izmir, Turkey. *Journal of Performance of Constructed Facilities*, 24(4), 353-364.

Yurttaş, H. & Özkan, H. (2002). *Tarihî Erzurum Çeşmeleri ve Su Yolları I*. Erzurum: Erzurum Büyükşehir Belediyesi Eski Genel Müdürlüğü.